

Estetika každodennosti a Kant?

Adrián
Kvokačka

University of Prešov

Everyday Aesthetics and Kant?

Abstract: The main aim of the paper is to present the possibilities offered by Kant's aesthetics formulated in the *Critique of Judgement* for the contemporary discourse of the everyday aesthetics. In this paper, I argue that a new and more attentive reading of the *Critique of Judgment* is sufficient to support its applicability to the field of the aesthetics of everyday life without having to modify its positions as Tom Leddy suggests. Pointing out the inadequacy of the requirement to assert the notion of disinterestedness for the everyday aesthetics and to privilege the notion of agreeable for this field was only one response to the objections that accompany such attempts to apply Kant's aesthetics today. Furthermore, I suggest that instead of accommodating Kant's notions of pure judgments of taste or adherent beauty in the everyday aesthetics, we should emphasize the material aesthetic judgments associated with the agreeable. This shift allows for a clearer assessment of the aesthetic qualities of everyday objects. Rather than relying on the concept of beautiful art, I propose to turn to Kant's ideas of mechanical art and agreeable aesthetic art or remunerative art, which offer more appropriate conceptual tools for reflecting on the quotidian.

Keywords: Aesthetics, Agreeable, Art, Everydayness, Kant

Abstrakt: Cieľom predkladanej štúdie je predstaviť možnosti, ktoré ponúka Kantova estetika formulovaná v *Kritike súdnosti* pre súčasný diskurz estetiky každodennosti. V práci tvrdím, že stačí nové a pozornejšie čítanie *Kritiky súdnosti*, aby sme podporili jej aplikovateľnosť na oblasť estetiky každodennosti bez toho, aby sme museli jej stanoviská meniť ako to navrhuje Tom Leddy. Poukázanie na neadekvátnosť požiadavky presadzovania pojmu nezainteresovanosti pre estetiku každodennosti a uprednostnenie pojmu príjemného pre túto oblasť bolo len jednou z odpovedí na výhrady, ktoré takéto pokusy o uplatnenie Kantovej estetiky dnes sprevádzajú. Okrem toho navrhujem, aby sme namiesto prispôsobovania Kantových pojmov čistých súdov vkusu alebo viazanej krá-

sy v estetike každodennosti, kládli dôraz na materiálne estetické súdy spojené s príjemným. Tento posun umožňuje jasnejšie posúdiť estetické kvality každodenných predmetov. Namiesto spoliehania sa na koncept krásneho umenia navrhujem obrátiť sa ku Kantovým myšlienkam mechanického umenia a príjemného umenia či remesla, ktoré ponúkajú vhodnejšie konceptuálne nástroje na reflexiu každodennosti.

Kľúčové slová: estetika, Kant, každodennosť, príjemné, umenie

Na úvod by som rád uviedol, že som si plne vedomý toho, že téma estetiky každodennosti určite nie je dôvod, pre ktorý sa dnes *Kritika súdnosti* číta a ani nie je v súčasnom diskurze o Kantovej estetike alebo filozofii dominantná, a už vôbec nie je s nimi bezprostredne spájaná. Na druhej strane sa domnievam, že ide o tému, pri ktorej má zmysel čítať Kanta znovu. Toto nové čítanie *Kritiky súdnosti* môže reagovať na nesúhlasné pozície, ktoré možno nájsť okrem iného v textoch Arnolda Berleanta¹, Yuriko Saito² a Katyi Mandoki³. Títo autori tvrdili, že by sme sa mali vzdať akéhokoľvek pokusu o nájdenie kantovského rámca pre estetiku každodennosti. Tento skeptický postoj je podľa môjho názoru do značnej miery neopodstatnený, pretože vychádza zo selektívneho čítania *Kritiky súdnosti*, v ktorom dominujú otázky krásy, vznešeného, nezainteresovanosti a pod., ale nie téma každodenného života a jeho estetiky. Komplexnejší prístup k interpretácii Kantovej estetiky ale ukazuje, že tento text je paradoxne bohatým zdrojom podnetov pre skúmanie estetiky každodennosti v súčasnej estetike.

Príspevok v prvej časti ponúkne krátky úvod do estetiky každodennosti. Druhá časť prinesie príklady tých miest z *Kritiky súdnosti*, ktoré ostávajú ako by prehliadané pri jej čítaní a zameriam sa na potrebu modifikácie Kantovej estetiky pre účely estetiky každodennosti, o ktorej hovorí Tom Leddy. Potom sa dotknem najznámejších problémov, ktoré boli uvádzané ako prekážky aplikácie Kantovej estetiky v oblasti estetiky každodennosti: konkrétne problému nezainteresovanosti, aplikácie alebo rozšírenia koncepcie krásneho umenia na každodennosť a koncepcie príjemného.

¹ Porovnaj Berleant, A., 1991. *Art and engagement*. Philadelphia: Temple University Press; Berleant, A., 1994. Beyond Disinterestedness. *The British Journal of Aesthetics* 34(3), s. 242 – 254. doi:10.1093/bjaesthetics/34.3.242; Berleant, A., 1999. Re-thinking Aesthetics. *Filozofski vestnik* 20(2). Dostupné na: <https://ojs.zrc-sazu.si/filozofski-vestnik/article/view/4063>.

² Pozri napr. Saito, Y., 2007. *Everyday aesthetics*. Oxford; New York: Oxford University Press a Saito, Y., 2017. *Aesthetics of the familiar: everyday life and world-making*. First edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

³ Pozri Mandoki, K., 2007. *Everyday aesthetics: prosaics, the play of culture and social identities*. Aldershot, England; Burlington, VT: Ashgate.

1. Estetika každodennosti včera a dnes

Nie je žiadnym prekvapením, že filozofi dlho prehliadali každodenný život a považovali ho za nepozoruhodný. Súčasnosť je voči našej každodennosti viac žiživá a minimálne estetika ju dnes rozpoznáva ako bohatý a dynamický zdroj estetických myšlienok, koncepcií a problémov. Takáto orientácia zahŕňa takmer každý aspekt našej každodennej rutiny, od úžitkových predmetov a sociálnych interakcií až po domáce práce a bežné činnosti, ako je stravovanie, varenie, obliekanie, upratovanie, dochádzanie do práce alebo odpočinok. Nemali by sme ale opomenúť ani výnimočné momenty, ako sú svadby, cestovanie, večierky, rituály a športové podujatia, ktoré dočasne narúšajú každodennú rutinu a v kontraste k nej je pre nás zviditeľňujú. Napriek rozdielom v identite, sociálnom postavení alebo kultúrnom zázemí tvoria tieto postupy a predmety podstatnú súčasť každodenného života každého človeka.

Vychádzajúc z Deweyho pragmatizmu a Berleantovho angažovaného estetického prístupu sa od začiatku 21. storočia vytvorila celá nová filozofická vetva výskumu, ktorého hlavným cieľom je esteticképrehodnocovanie každodenného života. Estetika každodennosti, rozvíjaná pôvodne v angloamerickom prostredí, predstavuje reakciu na tradičné západné chápanie estetiky ako filozofie umenia, ktoré dominovalo vo vedeckej diskusii až do polovice 20. storočia. Dôležitým krokom vpred v rozvoji tejto oblasti bolo vydanie zborníka *Aesthetics of Everyday Life*⁴, do ktorého prispeli viaceré známe osobnosti súčasnej diskusie, ako napríklad Thomas Leddy, Yuri-ko Saito, Arnold Berleant, Arto Haapala, Emily Brady a Wolfgang Welsch a ďalší. Zborník po prvýkrát ukázal pluralitu otázok, ktoré možno analyzovať z perspektívy estetiky každodennosti, a navrhol aj niektoré kľúčové pojmy pre jej konceptuálny rozvoj. O dva roky neskôr, v roku 2007, vyšli publikácie *Everyday Aesthetics. Prosaics, the Play of Culture and Social Identities*⁵ a *Everyday Aesthetics*⁶, ktoré akoby oficiálne ustanovili zrod estetiky každodennosti ako samostatnej subdisciplíny súčasnej estetiky.

V súvislosti s procesom reimaginácie každodenného života, jeho povahy, charakteru a významu, sú estetické otázky nevyhnutné na vyzdvihnutie hodnotových aspektov každodennosti.⁷ V podstate ide o presvedčenie,

⁴ Light, A. – Smith, J. M., eds., 2005. *The Aesthetics of Everyday Life*. New York: Columbia University Press.

⁵ Mandoki, K., 2007. *Everyday aesthetics: prosaics, the play of culture and social identities*, ibid.

⁶ Saito, Y., 2007. *Everyday aesthetics*, ibid.

⁷ Highmore, B., 2004. Homework: Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life. *Cultural Studies* 18(2 – 3), s. 311 – 312. doi:10.1080/0950238042000201536.

že každodennosť môže byť „vykúpená“ len prostredníctvom jej estetickej transfigurácie. Súčasné prístupy k estetike každodenného života sa zameriavajú na zachytenie estetickej hodnoty našej každodennosti, vyzývajú nás k návratu k nej a chcú poukázať, ako sú estetické kvality už zakotvené v bežnej štruktúre každodenného života. Každodenný život sa potom neukazuje ako šedé a neprehľadné pozadie filozofickej, politickej a umeleckej činnosti, ale stáva sa predmetom estetického skúmania sám o sebe.

Záujem o každodenný život je v súčasnej estetike všadeprítomný. To nás môže podnietiť k tomu, aby sme uvažovali v súčasnej estetike o vzniku tzv. „každodenného obratu“⁸, ktorý je rozpoznateľný v prekvapujúcom náraste počtu prác na túto tému. Niektorí autori sa pri tomto posune zameriavajú na vyzdvihnutie estetických kvalít obsiahnutých v rôznych aspektoch každodenného života, ktoré často zostávajú nepovšimnuté a vyžadujú si zámernú pozornosť, aby boli docenené. Zvyčajne tieto prvky prehliadame a predpokladáme, že v našich každodenných skúsenostiach je len malý estetický význam. Z tohto pohľadu sa estetika každodennosti snaží odhaliť tieto skryté estetické hodnoty a upriamiť na ne filozofickú pozornosť. Pre iných však tento obrat ku každodennosti predstavuje prehodnotenie jej estetickej hodnoty – spôsob, ako prekročiť jej všednosť a vyvrátiť jej zdanlivú obyčajnosť. Obrat ku každodennosti je v podstate motivovaný predovšetkým praktickým záujmom: uvedomením si, že estetika môže byť účinným prostriedkom spoločenskej a politickej zmeny, ktorá spochybňuje dominantné kultúrne naratívy a hodnoty. Na druhej strane však tento obrat odhaľuje aj viac teoretický záujem o nové vymedzenie disciplinárneho rozsahu a metodológie estetiky s ohľadom na tzv. tradičné formy estetického skúmania založené na umení. V tejto súvislosti niektorí predstavitelia tvrdia, že prosté udalosti, úkony a činnosti, ktoré tvoria náš každodenný život, sú spojené s formami estetických zážitkov, ktoré charakterizujú umeleckú produkciu a recepciu. Iní sa naopak prikláňajú k tomu, aby sa estetike každodenného života priznala väčšia autonómia vo vzťahu k sfére filozofie umenia⁹. Môžeme sa však pýtať: kde je tu Kantovo miesto a aký je, ak vôbec, jeho náhľad na túto oblasť estetiky?

⁸ Giombini, L., Kvokačka, A., 2023. Introduction: Rethinking roots, imagining futures. In: *Applying Aesthetics to Everyday Life: Methodologies, History and New Directions*. 1st ed. London: Bloomsbury Publishing Plc, s. 2 – 3.

⁹ Giombini, L., Kvokačka, A., 2021. Aesthetics and the Everyday. Une Liaison Dangereuse. In: Giombini, L. – Kvokačka, A., eds., *Everydayness. Contemporary Aesthetic Approaches*. Roma & Prešov: Roma Tre Press & University of Prešov, Faculty of Arts, s. 16 – 20. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kvokačka4>.

2. Prehliadaný obsah Kantovej estetiky v *Kritike súdnosti*

Namiesto prísnej a strohej teórie začnime príkladom, ktorý tvorí akoby appendix Analytiky krásna v Kantovej *Kritike súdnosti* a ostáva pre mnohých čitateľov prakticky neviditeľný v ich čitateľskej optike tak silne ovplyvnenej všeobecným poznaním o obsahu tejto knihy. Kant po expozícii teórie voľnej krásy a zabezpečení možnosti o nej vypovedať prostredníctvom čistých súdov vkusu vysvetlením jeho nutných modalít totiž napíše:

Ještě je třeba rozlišit krásné předměty od krásných pohledů na předměty (které často pro jejich vzdálenost už nemůžeme jasně rozeznat). V druhém případě se vkus pravděpodobně ani tolik nepojí s tím, co obrazotvornost *pojímá* v tomto poli, jako spíše s tím, co jí dává podnět k *básnění*, t.j. s vlastními fantaziemi, jimiž se mysl baví, zatímco je nepřetržitě probouzena rozmanitostí, na niž pohled naráží, jako snad při pohledu na proměnlivé tvary ohně v krbu nebo bublající potok; ani to, ani ono není krása, ale přesto mají pro obrazotvornost určitý půvab, protože udržují její svobodnou hru.¹⁰

V tomto príklade, ktorý možno ľahko spojiť aj so súčasnou tzv. atmosférou prostredia v zmysle Germota Böhma¹¹, Kant explicitne poukazuje na spôsob, akým vnímame predmety každodenného života. Jeho umiestnenie na konci Analytiky krásna, ktoré predchádza práve skúmaniu vznešeného, nemôže byť náhodné. Kant totiž po predstavení svojej teórie krásy považuje za dôležité ukázať, že sme neustále obklopení estetickými podnetmi. Estetika sa tak stáva súčasťou nášho každodenného života a zďaleka nepredstavuje len výlučné stretnutie s krásou či vznešenosťou prírody alebo umenia. Kant víta sklon predstavivosti k vymýšľaniu fantázií na základe vnímania predmetov, pretože krásne pohľady na predmety podporujú slobodnú hru predstavivosti. V kombinácii s tým, čo Kant poznamenáva v tom istom odseku – „to, s čím si obrazotvornosť môže hrať nenucené a účelne, je pre nás vždy nové a pohľad na to nás neomrzí“¹² – nám tento príklad poskytuje dôkaz o úlohe, ktorú v Kantovej estetikej teórii zohrávajú predmety každodenného života. Ukazuje tiež, že na to, aby sme ocenili estetickú hodnotu takýchto predmetov – ako je napríklad vlniaci sa potok, meniace sa tvary ohňa alebo ozdoby –, nie je potrebné uchýľovať sa k nezainteresovanosti alebo s nimi zaobchádzať ako s umením. Argumenty pre toto tvrdenie ešte rozvediem v tretej časti. Namiesto toho je potrebné pristupovať k nim s myslou

¹⁰ Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*. Prel. V. Špalek a W. Hansel. Praha: OIKOYMENH, s. 82.

¹¹ Böhme, G., 1995. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

¹² Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*, ibid., s. 81.

oslobodenou od obmedzení vyplývajúcich z čistých estetických súdov.

Kantova estetická teória teda má, podľa môjho názoru, potenciál, aby bola aj dnes považovaná za možný teoretický nástroj na pochopenie sféry každodennosti. Avšak aj u tých, ktorí uznávajú jej prínos pre rozvoj estetiky každodennosti, sa objavujú určité obmedzenia, ktoré robia jej aplikáciu problematickou. Zdá sa, že Kantova teória si vyžaduje revíziu, aby bola dnes skutočne užitočná. Explicitne to tvrdí napr. Leddy vo svojom článku *The Nature of Everyday Aesthetics. A Kantian Attempt to Define Everyday Aesthetics*, keď napíše „Kantovo dielo je stále prínosné keď sa modifikuje“¹³. Ale je to naozaj tak? Prvotný problém, ktorý si podľa Leddyho vyžaduje pozornosť, sa týka Kantovho rozlišovania príjemných a krásnych estetických zážitkov, ktoré sa odlišujú vzhľadom k podmienke nezainteresovanosti. Príjemné je pre estetiku každodennosti základný pojem, z ktorého je potrebné vychádzať pri skúmaní estetickej stránky každodenného života. Napriek tomu sa Kant po načrtnutí jeho miesta v štruktúre Kritiky súdnosti zmieňuje o príjemnom v texte len epizodicky a jeho definíciu podáva veľmi schematicky. Leddy sa preto domnieva, že Kantov opis príjemného je len sčasti presvedčivý. Odporúča modifikovať Kantovu teóriu aspoň v jednom ústrednom bode, a to v bode týkajúcom sa charakteru estetickej skúsenosti, keď napíše: „Odporúčam zachovať zásadný rozdiel medzi príjemným a krásnym. Príjemné je predovšetkým záležitosťou hry zmyslov a obrazotvornosti. Krásne je predovšetkým vecou hry obrazotvornosti a rozvažovania“¹⁴. Rozdiel medzi príjemným a krásnym privádza Leddyho ku kľúčovej otázke, kedy potrebujeme stanoviť za akých podmienok je zážitok estetický a kedy nie. Keďže zmyslové a imaginatívne vnímanie je aspektom estetickej skúsenosti na úrovni príjemného aj na úrovni krásneho, „na odlíšenie estetického pôžitku od neestetického je potrebná určitá forma komplexnosti, bohatosti alebo hĺbky“¹⁵. Leddy sa v tomto zmysle odvoláva na úlohu, ktorú zohráva „aura zosilneného významu [...], ktorá je zároveň nevyhnutná a postačujúca na to, aby niečo bolo estetické“¹⁶. Aura je „fenomenologická charakteristika predmetu, na ktorej sa podieľa pocit páčenia sa alebo určitá kombinácia strasti a pocitu páčenia sa“¹⁷ buď v kontexte

¹³ Leddy, Th., 2005. *The Nature of Everyday Aesthetics*. In: Light, A. – Smith, J. M., ed. *The aesthetics of everyday life*. New York: Columbia University Press, s. 7.

¹⁴ Ibid., s. 7.

¹⁵ Leddy, Th., 2012a. *Defending Everyday Aesthetics and the Concept of "Pretty"*. *Contemporary Aesthetics* 10. Dostupné na: <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=654&searchstr=leddy>.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Leddy, Th., 2012b. *The extraordinary in the ordinary: the aesthetics of everyday life*. Peterborough, Ont: Broadview Press, s. 128.

bezprostredných skúseností, alebo v kontexte skúseností, ktoré sú výsledkom kontemplácie. Hoci by sme v týchto slovách mohli vidieť opis pocitu krásy alebo vznešeného, Leddy skôr tvrdí, že „keď má niečo auru, zdá sa, že to presahuje samo seba alebo je väčšie ako ono samo“¹⁸. Táto definícia je paradoxne natolko všeobecná, že zahŕňa prakticky všetko, k čomu môžeme esteticky pristupovať, zároveň však sťažuje možnosť rozlišovať medzi tým, čo je príjemné, a tým, čo je krásne v kantovskom zmysle. Na druhej strane Leddy nachádza dôvody na tvrdenie, že „v Kritike súdnosti sú miesta, kde Kant necháva priestor pragmatickému prístupu“¹⁹. Tento apel na pragmatizmus je v angloamerickej línii uvažovania o estetike každodennosti dominantný, aj keď v nedávnych publikáciách sa zdôrazňujú európske korene estetiky každodennosti. Hoci Leddy uzatvára, že „by sme nemali byť v pokušení jednoducho subsumovať estetiku každodennosti pod príjemné alebo pod závislú krásu, nemali by sme ju tiež jednoducho subsumovať pod príjemné umenia“²⁰, Kantov prístup považuje pre účely estetiky každodennosti za prínosný.

Na rozdiel od Leddyho sa nedomnievam, že Kantova teória potrebuje nejaké špeciálne úpravy alebo doplnenia, aby sa dala platne aplikovať na estetiku každodennosti. Domnievam sa však, že je potrebné iné čítanie Kantovho textu, ak chceme zdôrazniť relevantnosť jeho prístupu pre súčasné diskusie o estetike každodennosti. Je zrejme, že Kantova estetika je zložitá a nie je ľahko pochopiteľná. Rôzne interpretácie často závisia od toho, na ktorú časť Kantovej teórie sa každý komentátor rozhodne zamerať, pretože pri uprednostňovaní jednej časti môže zanedbať alebo podceňovať iné časti systému. V ďalšej časti sa preto budem venovať nesprávnemu chápaniu Kantovej estetickej teórie, ktoré robí jej aplikáciu na estetiku každodennosti problematickou.

3. Estetika každodennosti v *Kritike súdnosti*

Prvým a azda najviac kritizovaným mechanizmom, ktorý akoby znemožňoval aplikovateľnosť Kantovej estetiky pre súčasný svet je jeho požiadavka nezainteresovanosti. Zbežné čítanie Kantovej *Kritiky súdnosti* viedlo mnohých k tvrdeniu, že Kantov nezainteresovaný subjekt je pasívny subjekt, subjekt zbavený akéhokoľvek záujmu. To však zďaleka nie je to, čo Kant zamýšľal, keď koncipoval túto podmienku. Podľa Kanta „*vkus* je schopnosť posudzovať niejaký predmet alebo spôsob predstavy prostredníctvom záľibení alebo neli-

¹⁸ Ibid., s. 133.

¹⁹ Leddy, Th., 2020. Kant and Everyday Aesthetics. In: Marino, S. – Terzi, P., eds. *Kant's "Critique of Aesthetic Judgment" in the 20th Century: a Companion to Its Main Interpretations*. Boston: de Gruyter, s. 339.

²⁰ Ibid., s. 355.

bosti *bez veškerého zájmu*²¹ na reálnej existencii predmetu, pretože ten by bol spojený s príjemným alebo dobrým, a teda spojený so záujmom. Ako poznamenáva Milan Sobotka: „Nezainteresovanosť estetického páčenia sa vôbec neznamená, že objekt nás nezaujíma – potom by umelecké dielo nemalo pre vnímateľa žiadny zmysel –, ale len to, že sme voči nemu v zvláštnom vzťahu neviazanosti, ktorý je produktívny v inom zmysle, než ako chápeme produktivitu v praktickej, resp. i mravnej oblasti“²². Nezainteresované páčenie sa, ktoré je predpokladom čistého posúdenia vkusu, smeruje u Kanta k tomu, čo môžeme nazvať čisto estetickou atraktivitou objektu pre subjekt, a to aj na úrovni predstavy tohto objektu. Táto estetická príťažlivosť smeruje mimo štandardného úsilia subjektu, ktoré Kant analyzoval v predchádzajúcich Kritikách a ktoré spája subjekt s objektom buď na základe záujmu o poznanie objektu, alebo na základe nejakého účelu, pričom v oboch prípadoch zahŕňa predstavu objektu. Naproti tomu úsudok vkusu má len kontemplatívny charakter sebareflexie, ktorá sa vzťahuje na to, že subjekt je zasiahnutý ideou. Preto Kant píše, „chceme jen vědět, zda je pouhá představa předmětu ve mně provázena zalíbením, ať už jsem vzhledem k existenci předmětu této představy sebelhostejnější“²³. Estetická príťažlivosť predmetu nezávisí na pojme o predmete, ale závisí skôr na reflexii o predmete. Táto reflexia vedie Kanta k identifikácii toho, čo nazýva empirickou príjemnosťou zmyslového. Tá súvisí so záujmom, ktorý máme o predmet, a má skôr podobu empirického súdu než čistého súdu vkusu. Empirické sudy nemajú nárok na všeobecnú platnosť, pretože niečo sa páči alebo príjemné len tomu, kto to posudzuje, na rozdiel od toho, čo sa deje v prípade čistého vkusového súdu, napríklad pri súdoch o krásnom. Je to analogické Kantovej úvahe o pojme dobra, ktoré sa páči „prostřednictvím rozumu skrze pouhý pojem“²⁴. Predmet sa nám páči, alebo ako hovorí Kant, predmet si ceníme, na základe jeho schopnosti plniť predpokladaný účel, ktorý je predpísaný zákonom rozumu. Každý náš záujem buď o príjemné, alebo o dobré predpokladá potrebu, ktorá nás robí „neslobodnými“ a viaže nás k forme, povahe a užitočnosti predmetu. Naproti tomu čisto estetické zaujatie predmetom, zbavené iných záujmov, nám ponecháva slobodu vzťahovať sa na predstavu, ktorú o predmete máme. Harmonická voľná hra medzi poznávacími schopnosťami subjektu – obrazotvornosťou a rozvažovaním v prípade krásy a rozumom v prípade vznešeného – je slobodná práve vďaka tejto forme nezainteresovanosti. O úroveň nižšie sa ale

²¹ Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*, ibid., s. 52.

²² Sobotka, M., 1975. Úvodom ke Kritice soudnosti. In: Kant, I. *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon, s. 9.

²³ Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*, ibid., s. 47.

²⁴ Ibid., s. 49.

denndenne odohrávajú estetické posúdenia vecí, situácií a javov, ktoré nás obklopujú a ktoré posudzujeme ako príjemné pre nás práve vďaka ich atraktivite a takpovediac službyschopnosti uspokojovať naše prívätne estetické potreby. Namietat, že v takýchto situáciách nezaujímame dištančné nezainteresované stanoviská je pri možnosti Kantom regulérne založenej empirickej príjemnosti zmyslového skutočne neadekvátne.

Ďalší problém pre kantovskú líniu myslenia uplatňovanú v estetike každodennosti predstavuje rozšírený názor, podľa ktorého by sme mali postupovať tak, že Kantovu koncepciu krásneho umenia aplikujeme na objekty každodennosti. Kritici ako Dowling²⁵ alebo Saito²⁶ chybné aplikujú Kantov výklad krásneho umenia na oblasť každodennosti v snahe prekročiť obmedzenia stanovené kantovským pojmom voľnej krásy. Nakoľko Kantova voľná krása len málo konvenuje pre predmety nášho každodenného života (vytvárané s predstavou účelu a tak aj používané) neostáva zdanlivo nič iné, než prijať do oblasti estetiky každodennosti kantovskú účelom viazanú krásu. Keďže túto Kant analyzuje pri vysvetľovaní povahy krásneho umenia, zdá sa, že je vhodné, ako to napríklad navrhuje Dowling²⁷, práve rozšíriť jej pôsobnosť na estetiku všedných každodenných vecí. Teória viazanej krásy však podľa môjho názoru nemôže úspešne pokryť širokú škálu predmetov, ktoré sú súčasťou našej každodennosti, pretože väčšina týchto predmetov nie je krásna, ani sa nepodobá umeniu. V ktorej inej časti *Kritiky súdnosti* by sme mohli nájsť vhodnejší základ pre hodnotenie estetických kvalít predmetov každodenného života? Paradoxne, niektoré zaujímavé indície môžeme objaviť práve v tých pasážach, kde Kant tematizuje princípy krásneho umenia²⁸. Na tomto mieste textu, aj keď tu pochopiteľne kategória krásneho umenia naďalej zostáva Kantovým najvýraznejším zameraním, sa zavádzajú dva pojmy: *mechanické umenie* a *príjemné estetické umenie*, ktoré sa zdajú byť oveľa viac v súlade so sférou každodennosti. Kant tu dokonca spomína aj úžitkové umenie, ktoré spája s *remeslom*²⁹. Pri bližšom skúmaní zistíme, že pre Kanta *mechanické umenie* je také umenie, ktoré je

přiměřené *poznání* nějakého možného předmětu, vykonává činnosti potřebné jen k tomu, aby tento předmět skutečně vytvořilo [...] Je-li však jeho bezprostředním záměrem pocit libosti, nazývá se uměním *estetickým*. Toto estetické

²⁵ Dowling, Ch., 2010. The Aesthetics of Daily Life. *The British Journal of Aesthetics* 50(3), s. 225–242. doi:10.1093/aesthj/ayq021.

²⁶ Saito, Y., 2007. *Everyday aesthetics*, ibid.

²⁷ Dowling, Ch., 2010. The Aesthetics of Daily Life, ibid., s. 241.

²⁸ Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*, ibid., § 44 – 46.

²⁹ Ibid., s. 139.

umění je buď *příjemné*, nebo *krásné*. Příjemné je tehdy, je-li jeho účelem, aby libost doprovázela představy jako pouhé *počítky*, krásné je potom tehdy, je-li jeho účelem, aby libost doprovázela představy jako *druhy poznatků*.³⁰

Keďže Kant pri tvorbe príjemného mechanického umenia nepostuluje potrebu nezainteresovaného súdu, ako to robí v prípade krásneho umenia, je záhadou, prečo estetici opomenuli jeho potenciálny význam pre estetiku každodennosti. Produkcia takéhoto umenia, neviazaná na požiadavky, ktoré si vyžaduje tvorba krásneho umenia, nám poskytuje zaujímavý konceptuálny nástroj na uvažovanie o predmetoch každodenného života. Na rozdiel od krásneho umenia sa takéto umenie nesnaží vyjadrovať estetické idey, ale slúži len na potešenie, čo ho približuje ku každodenným predmetom a nástrojom. Napokon, samotné remeslo vytvára remeselné výrobky, ktoré sú alebo môžu byť vnímané, ako súčasť nášho každodenného života.

Ešte raz sa chcem vrátiť k pojmu príjemného, ktorý je, ako to už bolo konštatované neobvykle stručne predstavený. Navyše Kant používa len veľmi málo príkladov na ilustráciu toho, aké predmety v nás tento pocit vyvolávajú a namiesto toho sa rozhodol zamerať na reakciu vnímajúceho a súdiaceho subjektu. To však ale neznamená, že možné aplikácie pojmu príjemného sú obmedzené. Existuje mnoho každodenných predmetov, ktoré mu zjavne zodpovedajú. Kant skutočne explicitne hovorí: „Půvabné a příjemné pro něj může být mnohé, o to se nikdo nestará.“³¹ Uvádzaná mnohosť je v skutočnosti derivovaná ako protiklad ku *sensus communis* krásneho, je privátna, individuálna a pominuteľná. Nik sa o tieto pocity príjemného u iných nestará, nerozporuje ich ako v prípade (ne)krásneho, o súdy o ktorom sa vášnivo zasadzujeme. Na druhej strane tieto zážitky príjemného Kant nezavrhnú ako nepodstatné či nedôležité v porovnaní s krásnym a vznešeným, naopak po spojení príjemnosti s potešením a pôžitkom, ktorý je jadrom páčenia sa napíše: „Příjemnost je požitek. Jde-li však o něj, bylo by hloupé být úzkostlivý vzhledem k prostředkům, které nám jej opatřují, ať už je dosažen trpně štědrostí přírody nebo vlastním přičiněním a naším působením“³². Na základe tohto chápania príjemného dostávame všetko, čo potrebujeme na zdôvodnenie našej estetickej skúsenosti s predmetmi každodenného života. V našich každodenných skúsenostiach totiž nevyhľadávame nepretržite krásu okolo nás (a ešte menej vznešenosť), a napriek tomu považujeme za samozrejmé, že na nás predmety každodenného života môžu esteticky pôsobiť. To znamená, že ak chceme mať estetický

³⁰ Ibid., s. 140.

³¹ Ibid., s. 54.

³² Ibid., s. 50.

zážitok, nemusíme sa vždy usilovať o nezainterosovanosť, ktorá sa vyžaduje v prípade krásy. Namiesto toho je legitímne prežívať každodenné predmety „zainterosovane“, a pritom mať pre ne zodpovedajúci pojem príjemného, ktorý zabezpečuje komunikáciu o našom estetickom stave.

4. Záver

V tomto príspevku som sa snažil dokázať, že Kantova estetická teória ponúka jasnejší základ pre estetické hodnotenie každodenných predmetov, než by sa dalo očakávať na základe zvyčajného dôrazu, ktorý v jej rámci kladíme najmä na prírodnú a umeleckú krásu. Mierny posun v tom, ako tradične interpretujeme *Kritiku súdnosti*, stačí na to, aby sme podporili jej aplikateľnosť na oblasť estetiky každodennosti bez toho, aby sme museli jej stanoviská meniť. *Kritika súdnosti* obsahuje dostatok indícií, ktoré by takúto aplikáciu usmernili. Poukázanie na neadekvátnosť požiadavky presadzovania pojmu nezainterosovanosti pre estetiku každodennosti a uprednostnenie pojmu príjemného pre túto oblasť bolo len jednou z odpovedí na výhrady, ktoré takéto pokusy o uplatnenie Kantovej estetiky dnes sprevádzajú. Okrem toho som tvrdil, že namiesto prispôbovania Kantových pojmov čistých súdov vkusu alebo viazanej krásy v estetike každodennosti, by sme mali klásť dôraz na materiálne estetické súdy spojené s príjemným. Tento posun umožňuje jasnejšie posúdiť estetické kvality každodenných predmetov. Namiesto spoliehania sa na koncept krásneho umenia som navrhol obrátiť sa ku Kantovým myšlienkam mechanického umenia a príjemného umenia či remesla, ktoré ponúkajú vhodnejšie konceptuálne nástroje na reflexiu každodennosti.

Hoci netvrdím, že rozpracovanie Kantovej teórie je jedinou cestou vpred pre estetiku každodennosti, dúfam, že som ukázal, že jej aplikácia na tento diskurz nie je nemožná, ale naopak je životaschopná a produktívna.

Bibliografia

- Berleant, A., 1991. *Art and engagement*. Philadelphia: Temple University Press.
- Berleant, A., 1994. Beyond Disinterestedness. *The British Journal of Aesthetics* 34(3), s. 242 – 254. doi:10.1093/bjaesthetics/34.3.242
- Berleant, A., 1999. Re-thinking Aesthetics. *Filozofski vestnik* 20(2). Dostupné na: <https://ojs.zrc-sazu.si/filozofski-vestnik/article/view/4063>

- Böhme, G., 1995. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Dowling, Ch., 2010. The Aesthetics of Daily Life. *The British Journal of Aesthetics* 50(3), s. 225 –242. doi:10.1093/aesthj/ayq021
- Giombini, L., Kvokačka, A., 2021. Aesthetics and the Everyday. Une Liaison Dangereuse. In: Giombini, L. – Kvokačka, A., eds., *Everydayness. Contemporary Aesthetic Approaches*. Roma & Prešov: Roma Tre Press & University of Prešov, Faculty of Arts, s. 9 –28. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kvockacka4>
- Giombini, L., Kvokačka, A., 2023. Introduction: Rethinking roots, imagining futures. In: *Applying Aesthetics to Everyday Life: Methodologies, History and New Directions*. 1st ed. London: Bloomsbury Publishing Plc, s. 1 – 8.
- Highmore, B., 2004. Homework: Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life. *Cultural Studies* 18(2 – 3), s. 306 – 327. doi:10.1080/0950238042000201536
- Kant, I., 2015. *Kritika soudnosti*. Prel. V. Špalek a W. Hansel. Praha: OIKOYMENH.
- Leddy, Th., 2005. The Nature of Everyday Aesthetics. In: Light, A. – Smith, J. M., ed. *The aesthetics of everyday life*. New York: Columbia University Press, s. 3 – 22.
- Leddy, Th., 2012a. Defending Everyday Aesthetics and the Concept of “Pretty”. *Contemporary Aesthetics* 10. Dostupné na: <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=654&searchstr=leddy>
- Leddy, Th., 2012b. *The extraordinary in the ordinary: the aesthetics of everyday life*. Peterborough, Ont: Broadview Press.
- Leddy, Th., 2020. Kant and Everyday Aesthetics. In: Marino, S. – Terzi, P., eds. *Kant’s “Critique of Aesthetic Judgment” in the 20th Century: a Companion to Its Main Interpretations*. Boston: de Gruyter, s. 339 – 357.
- Light, A. – Smith, J. M., eds., 2005. *The Aesthetics of Everyday Life*. New York: Columbia University Press.
- Mandoki, K., 2007. *Everyday aesthetics: prosaics, the play of culture and social identities*. Aldershot, England; Burlington, VT: Ashgate.
- Saito, Y., 2007. *Everyday aesthetics*. Oxford; New York: Oxford University Press.

- Saito, Y., 2017. *Aesthetics of the familiar: everyday life and world-making*. First edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Sobotka, M., 1975. Úvodom ke Kritice soudnosti. In: Kant, I. *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon, s. 7 – 20.

doc. Mgr. Adrián Kvokačka, PhD.

University of Presov

Faculty of Arts

Institute of Aesthetics and Art Culture

Prešov, Slovakia

e-mail: adrian.kvockacka@unipo.sk

ORCID ID: 0000-0001-7728-3318

Štúdiá vznikla vďaka podpore a ako súčasť riešenia projektu VEGA č.1/0725/22 *Kantova praktická filozofia – potenciál a perspektívy*.